Sprong naar Antarctica

MS Er is weinig verbeeldingskracht nodig om zich bij het lezen van de hierboven geplaatste woorden in te denken dat het de titel betreft van een spannende avonturenroman of een op science fiction gebaseerde film of televisieserie. Maar de mogelijkheid van een dergelijke onderneming is allesbehalve imaginair; integendeel, de technologische ontwikkelingen van de moderne tijd hebben in ruime mate ertoe bijgedragen dat het exploreren en exploiteren van de poolstreken mogelijk is geworden. De moeizame en gevaarlijke expedities van ontdekkingsreizigers als Amundsen, Scott, Perry, Byrd en Hilary behoren reeds lang tot het verleden, en waar vroeger de grootste ontberingen moesten worden getrotseerd, verplaatst men zich thans met speciale voertuigen en luchttransport terwijl kleding, voeding en onderdak volledig op de klimatologische omstandigheden zijn afgestemd. Kortom, de sprong naar het Zuidpoolcontinent is minder fantastisch dan men misschien wel zou denken.

Merkwaardig is het wel, dat in Nederland weinig aandacht lijkt te worden geschonken aan hetgeen zich zou kunnen voordoen op dat ,,zesde werelddeel''. Menigeen zou heel wat naslagwerk moeten verrichten om een globaal idee op te doen van wat Antarctica precies inhoudt. Daarom is een korte oriëntatie hier wellicht gewenst.

Met de naam *Antarctica* wordt gewoonlijk het gehele Zuidpoolgebied aangeduid; dat wil zeggen zowel het landmassief als de eilandengroepen eromheen. Het vasteland heeft een oppervlakte van circa 14 miljoen km^2 en is vrijwel geheel gelegen binnen de poolcirkel; alleen een deel van het noordelijke schiereiland, Graham Land, steekt daarbuiten. De ruim 23.000 km lange kustlijn is doorlopend omgeven met een 200 tot 500 m brede strook pakijs, die in de winter aaneenvriest. Over het hele vasteland ligt een permanente ijskap met een dikte tot 5000 m. Verschillende landen hebben er waarnemingsstations ingericht, en sommige daarvan hebben onderling afspraken gemaakt over de verdeling van het gebied in sectoren die overeenkomen met hun onderscheidene territoriale aanspraken. Vermeldenswaard is daarbij dat de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie de geldigheid van die afspraken níét hebben erkend. Op 23 juni 1961 is een Verdrag inzake Antarctica van kracht geworden, waarbij de verdragsluitende landen Argentinië, Australië, België, Chili, Japan, Frankrijk, Nieuw-Zeeland, Noorwegen, de Sovjet-Unie, de Verenigde Staten, en het Verenigd Koninkrijk overeenkwamen binnen de 60e breedtegraad de toentertijd bestaande status-quo te handhaven. Later sloten zich ook Polen, Tsjechoslowakije, Denemarken, West- en Oost-Duitsland, Brazilië en Nederland daarbij aan. Dat verdrag bepaalt dat uitsluitend vreedzaam gebruik geoorloofd is; militaire operaties en de aanleg van militaire steunpunten en versterkingen zijn verboden evenals kernwapenexplosies; op wetenschappelijk terrein zal worden samengewerkt. Het verdrag repte niet over de bodemschatten, maar in 1977 aanvaardde de Consultatieve Conferentie van het Antarctische Verdrag in Londen de aanbeveling, de exploratie en exploitatie van de minerale rijkdommen uit te stellen tot er een internationale regeling zou zijn getroffen: verscheidene landen hadden namelijk al aangedrongen op spoedige winning van aardolie en -gas uit de aangetoonde voorraden. In de laatste jaren is er herhaaldelijk enige deining ontstaan, onder andere doordat Derde-Wereldlanden zich verzetten tegen de rechten die een exclusieve groep van landen zich heeft toegeëigend, ook al omdat het nieuwe internationale zeerecht met zijn 200-mijls economische zones en de afbakening van het continentale plat in Antarctica nieuwe moeilijkheden oproept. Voorshands is de verdeling in territoriale sectoren geregeld door de ondertekenaars van het verdrag, met dien verstande dat Chili en Argentinië aanspraak maken op delen van het British Antarctic Territory (zie de afb.). Van bijna doorslaggevende betekenis bij dat alles is, dat het Antarctische verdrag volgens afspraak werd gesloten voor de

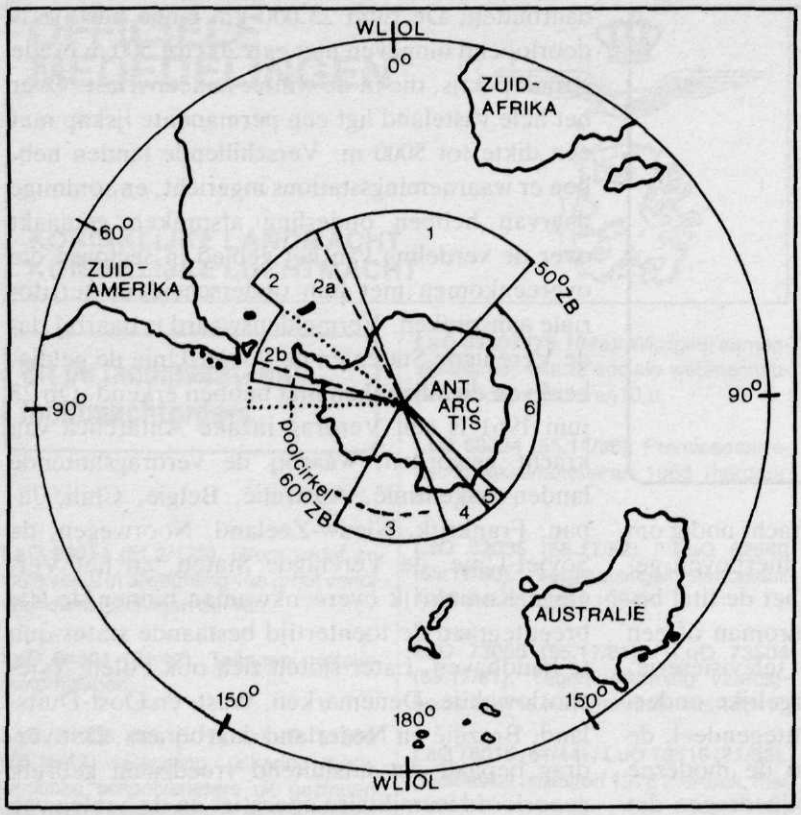

Antarctica

- **1** Noorse sector
- **2** British Antarctic Territory
- **2a** (tussen ---) Zona Argentina
- **2b** (tussen . . .) Territorio Antarctico Chileno
- **3** Ross Dependency (NZ)
- **4/6** Australian Antarctic Territory
- **5** Terre Adélie (F)

duur van dertig jaren en derhalve zijn geldigheid zal verliezen in 1991!

Geologen zijn van mening dat Antarctica's natuurlijke rijkdommen in grote lijnen overeenkomen met die van Australië en Zuidelijk Afrika, omdat het gebied oorspronkelijk samen met de beide genoemde werelddelen deel moet hebben uitgemaakt van het continent Gondwanaland. Recente schattingen van Amerikaanse geologen noemen 7 miljard ton aardolie en 3 miljard m^3 aardgas, rijke voorraden ijzererts en een steenkoolveld dat waarschijnlijk het grootste ter wereld zal blijken te zijn met een lengte van ruim 2200 km in het centrale gebergte met naar schatting een exploiteerbare aanwezigheid van 100 miljard ton steenkool. Britse, Japanse en Chileense onderzoekers zeggen op verschillende plaatsen rijke uraniumlagen te hebben aangetoond. Andere geologen hebben al eerder mangaan, chroom, koper, nikkel, tin, molybdeen, edele metalen en lithium ontdekt in veelbelovende hoeveelheden. En ten slotte bevatten de Antarctische wateren een fabelachtige rijkdom aan plankton waarmee de experts verwachten althans een deel van het proteïnetekort in hongerende delen van de wereld te kunnen opheffen.

Het is bepaald niet verwonderlijk dat, in aanmerking nemende dat het Antarctische verdrag binnen zeven jaren ten einde loopt, de verschillende mogendheden met nieuwe ijver bezig zijn aan hun wedloop om de grondstoffen die verborgen liggen onder de ijskap van het zesde werelddeel. In de afgelopen jaren hebben Groot-Brittannië, de Bondsrepubliek Duitsland, Polen, de Sovjet-Unie, Japan, Chili en Zuid-Afrika heel wat geïnvesteerd in de exploratie. Momenteel bestaan er al niet minder dan 32 permanente wetenschappelijke waarnemingsstations in het Zuidpoolgebied. Zeven daarvan zijn ingericht door en bemand met Russen; ongeveer zeshonderdvijftig man, waarvan ruim de helft wetenschappelijke onderzoekers, vormen de kern; zij worden gesteund door een logistiek apparaat ter sterkte van omstreeks duizend man. Aanvoer van materiaal vindt plaats per schip: Tass meldde bijvoorbeeld in november van het vorige jaar dat er uit Leningrad en Wladiwostok vijf schepen met enkele duizenden tonnen materiaal en voorraden naar het Zuidpoolgebied waren vertrokken; daarbij bevond zich ook het zogenaamde wetenschapsschip „Professor Vize", dat gewoonlijk in de Oostzee opereert onder bevel van de Russische vloot.

Luchttransport is de aangewezen methode voor het vervoer van personeel. Kort na het begin van de zuidelijke zomer arriveerde medio oktober 1983 de 29e Russische Antarctische expeditie op een van de vijf vliegvelden die bij de waarnemingsstations zijn aangelegd; het was een IL-18D transporttoestel met veertig man aan boord. Voor de luchtverbinding voert de route van Odessa over Aden en Mapoeto in Mozambique. De 5000 km lange oversteek van de laatstgenoemde tussenlanding tot op de eigen vliegvelden in Antarctica wordt door de IL-18D's in één ruk gemaakt.

Een studiegroep stelde in opdracht van de Amerikaanse regering in 1982 een rapport op, waarin werd gewaarschuwd voor een toenemende activiteit van de Sovjet-Unie in het Zuidpoolgebied, die misschien zelfs zou kunnen leiden tot een duidelijke dominante positie van de Russen op dat continent. Een extra accent kregen die waarschuwingen toen een in 1981 naar het Westen overgelopen lid van de Russische wetenschappelijke staf voor Antarctica, Wladimir Sankovitsj, die belast was geweest met de leiding van het waarnemingsstation op de Kergueleneilanden, verklaarde geen flauw idee te hebben van de ware doelstellingen van de Sovjet-Unie in dat gebied. Hij voegde daaraan toe dat KGB-agenten deel uitmaakten van de onderzoeksteams, en zich daar onder meer bezighielden met economische en technologische spionage.
Bij die onmiskenbare penetratie op het Antarctische gebied mag bovendien nog worden gevoegd de recente uitbreiding van de Sovjetrussische activiteiten in verschillende Afrikaanse staten. Zo kwam de Sovjet-Unie in januari jl. met Angola overeen op grote schaal te helpen met de aanleg van havens, reparatiefaciliteiten en visverwerkingsfabrieken, en een onbekend aantal visserssvaartuigen te zullen leveren. In totaal zou daarmee werk worden verschaft aan zo'n zesduizend man. Zonder enige twijfel zullen de havens en werven alsmede de reparatiemogelijkheden de Sovjetrussische marine in voorkomend geval uitstekende diensten kunnen bewijzen. Eventuele reserveposities zouden kunnen resulteren uit gelijksoortige ,,ontwikkelingshulp" die wordt verleend dan wel voorbereid in en om Loeanda in Angola — waar Russische verkenningsvliegtuigen al vluchten uitvoeren boven de oceaan en waar de Russische vloot al sinds geruime tijd over faciliteiten kan beschikken — alsook in Sao Tomé, Guinee Bissau en de Kaapverdische eilanden.

Achteraf bezien zou het vorenstaande, en niet ten onrechte, in verband kunnen worden gebracht met de merkwaardige versteviging van de Britse positie op de Falklandeilanden na de herovering daarvan. In dat licht is het minder vreemd dan het anders wel zou schijnen, dat het in financiële perikelen verwikkelde Verenigde Koninkrijk een aanzienlijk deel van zijn defensiebegroting — niet minder dan £ 650 miljoen per jaar! — besteedt aan het versterken van die afgelegen ,,vesting Falklands". Het zou in het geheel niet misplaatst zijn, te veronderstellen dat er nog wel enkele àndere belangen in het spel kunnen zijn dan uitsluitend het zelfbeschikkingsrecht van ongeveer tweeduizend Britse onderdanen in die archipel. In die context is het misschien niet eens zo dwaas dat de *Daily Telegraph* in februari jl. suggereerde dat de vesting Falklands wel eens, in bepaalde situaties, zeer nuttig zou kunnen zijn in een samenwerkingsverband met . . . de Republiek Zuid-Afrika!
Eerder werd in deze kolommen reeds verband gelegd tussen het Falklandconflict en de wenselijkheid van een Zuidatlantische verdragsorganisatie — ,,Nasleep van het Falklandconflict: een ZAVO?" (*Mil. Spect.* **151**(1982)(11)479) en ,,Kansen voor een ZAVO?" (*Mil. Spect.* **151**(1982)(12)529) — ter beveiliging van de Westelijke maritieme belangen in de zuidelijke Atlantische Oceaan. Het zal duidelijk zijn dat die belangen in feite evenzeer moeten worden beschermd en verdedigd waar het gaat om het zesde werelddeel. Het is dan noodzakelijk, te bedenken dat de mogendheden van de vrije wereld weliswaar vaste voet aan de grond hebben in die streken, op een aantal eilandengroepen bijvoorbeeld, maar dat er in feite maar één staat is die zijn vooruitgeschoven positie ook metterdaad in korte tijd zal kunnen bereiken: Zuid-Afrika beschikt immers over de Prince-Edwardseilanden, die op ongeveer 2500 km van Antarctica zijn gelegen en die uit de Zuidafrikaanse havens en van de vliegbases in korte tijd kunnen worden bereikt. De ogenschijnlijk losse suggestie van de Daily Telegraph is bij nader inzien heus nog niet zo irrationeel, zeker niet wanneer ,,anderen" zich voorzien van bruikbare springplanken alvorens de definitieve sprong te wagen!